

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, 1923-11-21, iš Miuncheno - į Būgius

Vandukėli! Jau tu turbūt buvai išsigandusi mūsų revoliucijos?

Vandukėli! Jau tu turbūt buvai išsigandusi mūsų revoliucijos? Aš esu gyvas ir sveikas – visa „revoliucija“ [1] padarė tikrai tiek, kad porį dienų sugaišau bežiopsodamas ir po minių minias beslankiodamas. Žinoma, jeigu ji būtų nusisekusi, būtų buvęs visai durnas daiktas. Būtų kilęs didžiausias karas tarp Berlyno ir Miuncheno, ir paties Miuncheno gatvėse tiek pat. Tuomet būtų tekę rūpintis ne apie universitetą, bet tik, kaip laimingiau pabėgt. Hitlerininkai buvo pradėję kartu su žydais ir socialistais ir auslenderius areštuoti – ir žadėjo karti. [2] Bet dabar ta visa istorija galutinai baigta. Hitleris[,] sužeistas į ranką, pabėgo. Jo partija („fašistai“) ir kitos jo karinės organizacijos – nuginkluotos, išardytos[,] uždraustos. Dabar Miunchenas nusiramino, bent iki pavasario jokia revoliucija čionai nebegresia. Nors dar Hitlerio agentai lando visur, keikia Kahr'ą [3] ir sako nepasiduosią ir keršysią, bet faktinai jie nieko padaryti negali. O ir Kahr'as, kartą pamokytas, toliau bus atsargesnis. Susprogdinus Hitlerio lizdą konfliktas tarp Berlyno ir Miuncheno savaime likviduos. Tas konfliktas kaip tik dėl jo ir įvyko, už jo galvos iškilo tasai garsusai Lossowo skandalas [4] ir kitos bėdos. [5] Dabar dėl manęs gali būti visai rami – bent iki pavasariui Vokietijoje tikrai nieko nebeatsitiks – nė iš komunistų, nė iš monarchistų pusės[.]

O iš tavęs aš jau vėl senai laiškelių beturėjau. Ar tu jau Kaune, ar jau įsitaisėi – kaip manai gyventi, reikalus tvarkyti?

Ar tu žinai, kad kas dieną vis arčiau ir arčiau vasario mėnuo, ir – o ten... Ar Tu galvoji apie tai?

Užvakar gavau iš Proncskaus [6] laišką. Jis dabar Klaipėdoj, jis paėmė redaguoti „Prūsų lietuvių balsą“. Ir jis rašo, kad Klaipėdoj manęs labai laukia ir primygtinai prašo parašyti, kada aš galutinai galėsiu atvažiuot į Klaipėdą. Ir aš noriu, labai noriu. Ir aš taip pasiilgau Tavęs, Vandukai, ir man rodos, kad aš daugiau nieko nebegalvoju, kaip tik apie tai, kaip mes būsim kartu! Ir ta mintis kažkokiu galingu džiaugsmu gyvena širdy. Ir kartais norėtus taip visam pasauliui sušukti, pasakyti, bet vėl ir vėl slepiu ją krūtinėj kaip kokį grakštų, grakštų žiedą, kaip neišsėmiamą turtą – kad tuo džiaugsmu vienam savy gyventi – kad jis būtų dar galingesnis! Vandukai mylimas! Aš norėčiau Tau tūkstančius kartų tai kartoti – ir ar tu žinotum, kaip aš pasiilgau, kaip aš laukiu! Ir kas diena mano viltis daros dar šviesesnė, ir man rodos, kad mūsų gyvenimas jau viltyje skaisčiau. Vandukai, numylėta Tu mano! Tik tu man tuoj parašyk, Vandukėli!

Bal

21/XI 23

KOMENTARAI

[1] 1923-11-08 ir 09, Miuncheno pučo metu, Adolfas Hitleris su kitais Vokietijos nacionalsocialistinės darbininkų partijos atstovais bandė nuversti esamą valdžią. Perversmas nepavyko.

Balys Sruoga perteikė atmosferą Miunchene: „Tuo tarpu pačiame Miunchene tęsiasi dar iki šiai dienai Maskvos revoliucijos vaizdai. Hitlerininkai išlindo į gatvę mitinguoti, kioti Kahrą ir Bavarijos valdžią. Prie hitlerininkų oratorių tuojau prisidėjo komunistai, kuriuos koliojimos dalykuose abelnai sunku perviršyti. Miuncheniečiai – žmonės karšti, tuo labiau, jei tenka pletkais gyventi. Ir ko tiktai nepripasakojama apie valdžią, kokiais tiktai žodžiais Kahras nepravardžiuojama! Pasirodo policija ar kariuomenės būrelis – tai prasideda toks švilpimas, rėkimas, padūkimas, kad tik ausis kimšk! Policija labai kantri, bet vis tiktai nebeiškentusi joja į publiką ir vaišina guminiiais bizūnais.

Ir tokia padėtis tęsiasi jau kelinta diena.

Hitleris vaizduojama kaip Vokietijos mūcelninkas, kurį apgavo, kurį kankina. Ir jeigu pati „revoliucija“ praėjo be jokio ūpo, tai dabar tas ūpas kaip tik prasideda, kaip tik auga.

Na, gatvė ir yra tam, kad ūpu gyventi. Bet kur kas liūdniau, kad tokiuo gatvės ūpu gyvena ir Miuncheno vokiečių studentija. Pavyzdžiui, vakar, užvakar universitete buvo didžiausi studentų mitingai. Ūpas visai toksai, kaip Maskvoj bolševikų perversmo dienomis. Kalbėti tegalėjo tiktai Hitlerio šalininkai. Kai tik priešingos pusės oratorius prasižioja, tuoj į jo nosies kryptį pasikelia kumščiai, ir pasikelia toks gvoltas, kad tarytum čia būtų ne vokiečių studentai, o tiktai avinų gauja. Net rektorius, kuris į ginčus nesikišė, o tiktai kvietė laikytis tvarkos, buvo iššvilptas ir ištuliotas. Rezultate – studentai išvaikyti, o universitetas uždarytas neribotam laikui. [...]

Tiktai vakare palei uždarytas universiteto duris grūdosi studentų krūvos, o jų tarpe buvo uoliai platinami atsisaukimai. O tie atsisaukimai skelbė: „Draugai! Ar jūs norite Vokietijos išgelbėjimo? Ar jūs norite žydu reakcijos su Kahru pryšaky?“

Vargas Vokietijai, jei jau tokios rūšies karžygiai rūpinas jos gelbėjimu!

Vis tiktai Kauno peckeliai padoresni: jie pasitenkina iškabas murzinę, bent apie Lietuvos gelbėjimą nešneka...

Miunchenas,

Lapkričio 12 dieną“ (Mucius Scevola, „Laiškai iš Vokietijos“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-12-04, Nr. 285, p. 4).

Balys Sruoga apie Miuncheno pučą rašė ir bičiuliui Juozui Urbšiui: „Mat aš tą dieną baisiai draskiaus – reikėjo „revoliucija“ padėt kelt. O vakar universitete studentai posėdžiavo kur kas gražiau ir smarkiau negu Maskvoj per revoliuciją, išeidami susimušę, įsimaišę kariuomenę, ir rezultate geriausiam Vokietijos chirurgui prof. Sanerbruchui tapo šautuvo buože žandas nubalnotas. Ir, be to, dar universitetas uždaryta neaprežtam laikui. O mes lakstom po miestą – studiozai – ir pletkuojam vis apie politiką. Paškudnios dienos. O oras toks gražus vis, taip šilta, ir taip daug saulės, kad ūpas dar labiau kaista – visai kaip Heidelbergo romantikos metu.

Ir iš viso košė išeina“ (Balio Sruogos laiškas Juozui Urbšiui, iš Miuncheno – į Berlyną, po 1923-10-27, in: *LNMMB RKRS*, f. 15, b. 330, l. 7r-v).

[2] Nepavykus valdžios perversmui, pasikeitė vokiečių požiūris į svetimtaučius studentus: jie pradėti neapkęsti, niekinti, plėšti: „Buvo laikai, kada vokiečių biurgeriai auslenderius, tai yra svetimtaučius, atsilankiusius į Vokietiją, keikė kiek tik įmanydami. Čia ir patriotinis jausmas rietės į kuprą, čia ir alkano vilko neapykanta avinėlio ieškojo, čia buvo tinkamiausias objektas ir nepragertai dar ekspansijai išlieti.

Tiesą pasakius, iš dalies gal ir auslenderiai buvo kalti: naudodamies vokiečių valiutos nepastovumu ir mizerija, privažiuodavo į Vokietiją devynios galybės, išpirkdavo vokiečių prekes, išgerdavo vokiečių arielką, palikdami jiems tiktai alų lakti ir teisę į prekes pro langą žiūrėti. Pasipylė krautuvėse iškabos: „Auslenderiams nieko neparduodama“ arba „Šunis galima įsivesti tik ant virvelės pririštus, auslenderiams gi įeiti draudžiama“; prekę kainuoja tiek ir tiek, o auslenderiai moka tiek ir tiek šimtų procentų daugiau.

Pagaliau prie tokio tono pirklių prisidėjo ir politikai. Nelaimingos atminties Hitlerio berniokai skelbė mitinguose, kad dėlėi vokiečių skurdo yra auslenderiai kalti, ir siūlė juos visus iš Vokietijos iškrapštyti, o tai, ką jie turi atsivežę, reikia Vokietijoje palikti... Teatrai, muziejai, viešbučiai, karčiamninkai ir paprasti šmugelninkai už mažiausį niekniekį iš auslenderio pradėjo lupti šimtais procentų brangiau, negu iš vokiečių. Ir dažnai vieši auslenderiams grūmojimai, ir neceremoningos neapykantos reiškiniai.

Auslenderiai prekes išpirkti – tai išpirkdavo, bet už tai jie palikdavo Vokietijos bankuose milžiniškas sumas savo aukštos valiutos, kuri atitekdavo galų gale valstybės bankui, – ir vokiečiai turėjo galimybės pirkti užsieny žaliosios medžiagos ir anglių, kad net prancūzai dyvijos, iš kur vokiečiai tiek daug turi tvirtos valiutos. Be to, Vokietija ir bedarbės nežinojo.

Bet biurgerių neapykanta ir neišpasakytas nesvetingumas netrukdo padaryti savo darbą: auslenderiai, kaip susitarę, pradėjo masėmis bėgti iš Vokietijos. Liko tik tie, kurie nesugebėjo savo reikalų likviduoti ar kurie kokiomis nors ypatingomis priežastimis surišti su Vokietija. Bet pastaraisiais laikais valdžia padarė dar „mandresnį“ darbą: nustatė savo markės kursą ir įsakė bankams tiktai tuo kursu mainyti svetimtaučių pinigus. Pavyzdžiui, Naujorke ar Amsterdame doleris kainuoja dvyliką bilijonų markių, o Vokietijos bankai moka tiktai keturius. Tuo tarpu prekės įkainuojama ne sulyg vokiečių, bet sulyg užsienio kurso. Vadinasi, nori ką pirkti – gauni kokį nors erzacą, o mokėti turi dvigubai tiek, kiek Amerikoje ar Anglijoje už gerą daiktą. [...]

Tai ne pasaka! Pavyzdžiui, studentai auslenderiai turi mokėti už mokslą tiek, kiek ir vokiečiai, ir dar 30–40 dolerių priedo, o už kvotimus 50–60 dolerių tokio pat priedo! Ir tik užsimokėję į kokias specialines dirbtuves ar klinikas auslenderiai prileidžiami tik tuomet, jei atlieka liuosų vietų nuo vokiečių ar randas atliekamų instrumentų... Ir svetimtaučiai studentai masėmis bėga iš Vokietijos į Austriją, Šveicariją, Prancūziją – kur gyvenimo sąlygos nei kiek ne brangesnės, bet kur nejauti, kad esi auslenderis, kur nereikia bijotis savo kalbą garsiau žodį tariant“ (Mucius Scevola, „Apie auslenderius ir juodąją biržą“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-12-28, Nr. 305, p. 4).

[3] Gustav von Kahr (1862–1934), Vokietijos politikas. Teisininkas. Konservatyvus monarchistas. Nuo 1923 09 Bavarijos vyriausybės paskirtas valstybės generaliniu komisaru, faktiškai gavo diktatoriaus įgaliojimus. Siekė Bavarijos atsiskyrimo, ketino atkurti monarchiją. Jo planus suardė Adolfo Hitlerio sukeltas Alaus pučas, kurį buvo priverstas numalšinti.

Apie revoliucijos atbalsius, su ja susijusias asmenybes Balys Sruoga rašė: „Šiuokart su vokiečiais atsitiko kažkas nepaprasto. Žinoma, svarbu ir tai, kad tarpusavy nebe juokais susipešė du analoginiu reakciniu lageriu. Hitleris-Kahras, Lossovas-Ludendorfas juk yra tos pat giminės broliai, lygiai vienodai neapkenčia Berlyno ir parlamentarizmo, lygiai mielu noru visus cicilikus ant pirmos šakos pakabintų. Ir vis tiktai labai rimtai pešas. Bet kur kas svarbiau, kad revoliucinis ūpas Bavarijoje kilo kaip tiktai po revoliucijai, kai revoliucijos karžygiai pakampiais iš karo lauko išbėgiojo.

Kad suprasti Bavarijos revoliucijos misteriją, tenka pažvelgti į šios kovos vadovus.

Tai nebuvo kokia idėjinė revoliucija, bet tiktai asmeninė. Susirėmė dvi kartos: jaunieji avantiūristai ir seniai.

Kas liečia Ludendorfą, tai čia gal visai tiktų sena rusų patarlė: general i durak – generolas ir kvailys. Gal kovos lauke Ludendorfas ir yra didis strategas, gal jis yra net genialus, kaip kiti vokiečiai jį pravardžiuoja, karo vadas, bet politikoj – siekia ne toliau gimnazistų išminties. Hitleris, austrijokas, žmogus karšto kraujo, nelyginant kaip Lietuvos darbo federacijos koks daktaras, gabus organizatorius ir dar gabesnis demagogas, bet visų pirma isterikas ir neurastenikas, ir visai neturįs palinkimo nors kartą pagalvoti apie tai, ką jis daro. Italijoje padarė „revoliuciją“ Mussolini, Ispanijoje Primo de Rivera, na, Vokietijoje turėjo padaryti – jis!

Apie Hitlerį su Ludendorfu spietėsi visokie demobilizuoti karininkai, kurie nespėjo savo senosios galybės pamiršti, gimnazistai karštakošiai ir šiaip pusberniai, kurie nėra pratę galvoti.

Kahras gi, taip sakant, šakninis bavaras, kūnu ir dūšia suaugęs su savo žeme, su ypatingu bavarų tautos būdu. Kietas, užsispyrėlis, atsargus, gudrus, atkaklus kaip tikras kalnų šalies sūnus. Ir visų pirma – doras žmogus. Įsitikinęs monarchistas, mirtinas neprietelis socialistų, arba, kaip jis sako, marksistų, bet jis tuo nesislepia, neveidmainiauja ir niekam nesilenkia. [...] Tik, deja, dabartiniai Vokietijos socialistai savo darbais neparodo, kad jie turėtų asmenų, kurie išverme galėtų susilyginti su Kahr'u. Vokietijos socialdemokratai turėjo žmonių – minią, bet dėl jos vadų išglebimo ir grynai vokiško sentimentalumo padėtį privedė iki to, kad masės nebežino, kas daryti, o vadai didžiuojas savo mergiška nekaltybe ir gražiais gestais gestikuliuoja buržuazijos priemenėse.

Kahras tą padėtį labai gerai suprato ir dar geriau naudojo, kad pamažėli, bet nuodugniai griauti socialistų įtaką Vokietijoje. Hitleris gi su Ludendorfu manė, kad gana tiktai pakelti triukšmą, kaip kadaise buvusi rimta galia subyrės. Ir šie du vyru jau senai vedė su Kahru pertrakcijas, kad pakelti ginklą prieš Berlyną, kad tuojau, nieko nelaukiant panaikinti Vokietijoje demokratinę tvarką, panaikinti parlamentarizmą, patiems atsisėsti ant sosto. Kahr'as su tuo nesutiko, jis manė, kad priešininkus greičiau sugriautų, jei veiksias pamažėli, bet nuosakiai. Jis jau senai šiems dviems vyrams pareiškė, kad jeigu jie bandys kitaip veikti, negu jis nori, tai jis negalvos ilgai, kad ir prieš savo idėjinius sėbrus ginklą pavartoti.

[...] Hitleris su savo ginkluota šaika lapkričio 8 dieną apsupė susirinkimą, kuriame posėdžiavo Kahras ir kiti Bavarijos vyrai, ir tūkstančiai publikos, ir privertė tuos vyrus pareikšti, kad jie prisideda prie jo pakeltos „revoliucijos“.

Kahras puikiai numanė, kad jeigu jis prisidės prie jos – tuoj prasidės kraujuotos kovos pačiame Miuncheno mieste. Nes policija ir tuo labiau kariuomenė, ypač Augsburgio garnizonas, toli gražu nėra palinkęs prie Hitlerio avantiūro. Jeigu vis tiktai Bavarijoje tokio tipo revoliucionieriams būtų pavykę išgalėti, tai tuojau būtų prasidėjusios kovos ant Bavarijos sienų. Visų pirma Tiuringija, Saksonija, Viutembergas – būtų visomis išgalėmis pasikėlę prieš Bavariją. Ir visa šiaurės Vokietija, ir visa kariuomenė nebūtų tylėjusi. Tuo labiau, kad Hitleris šiaurės Vokietijos monarchistų tarpe visuomet buvo traktuojamas su pašaipa, o ir Ludendorfas ten jokio autoriteto neturėjo. Vadinas, Hitlerio-Ludendorfo diktatūra net Vokietijos dešiniųjų monarchistų patenkinti negalėjo. Be to, įvykius tokiai revoliucijai, reikėjo tikėtis prancūzų ir lenkų intervencijos, su kuo dabar Vokietija kariauti nieku būdu negali. Ir kai Hitleris užklupo Kahrą susirinkime, Kahras turėjo tiktai dvi galimybi: arba atvirai Hitleriui pasipriešinti – ir būti tuojau areštuotam, vadinas, bent kuriam laikui perleisti visą valdžią jam ir leisti įvykti kraujingiausiam ir gal net beprotingiausiam piliečių karui, arba kaip nors pasistengti pasilikti laisvam ir gelbėti, kas dar Vokietijoje galima išgelbėti. Kahras pasirinko šią paskutinę išeitį – ir Hitlerį su Ludendorfu apgavo: posėdy sutiko prie jų prisidėti, o ant rytojaus, atsisėdęs kazarmėj, šiuos du vyrus paskelbė tėvynės išdavikais ir juos tuojau sunaikino. Tokia yra faktinė padėtis, kodėl, rodos, seni geri prieteliai taip smarkiai susipešė“ (Mucius Scevola, „Laiškai iš Vokietijos“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-12-04, Nr. 285, p. 4).

[4] Otto von Lossow (1868–1938), karininkas, generolas. 1923 m. Bavarijos apygardos karo komendantas, vėliau Bavarijos kariuomenės vyriausias vadas.

Balys Sruoga aprašė Berlyno valdžios konfliktą su Bavarija, Lossowo skandalo esmę: „Kaip jau pereitame laiške kartą minėjau, kad Bavarijos diktatorius Kahr'as terodė labai maža noro skaitytis su centraline valdžia Berlyne. [...] Bet vienas iš tokių priešingumų nuvedė abi puses labai toli. Kaip seniau minėjau, vokiečių karo ministeris įsakė Bavarijos apygardos karo komendantui Lossow'ui sustabdyti dešimčiai dienų Hitler'io šunlupį „Veelkischer Beobachter“ už tai, kad jis iškoliojo vokiečių kariuomenės vyriausią vadą generolą Secktą ir valstybės prezidentą Ebert'ą. Generolas Lossow'as tai padaryti atsisakė. Gen. Seckt'as jį atšaukė ir paskyrė jo vieton kitą generolą. Bavarija atsisakė Lossow'ą paleisti ir tą kitą generolą priimti. Atsakydama į šį centro valdžios reikalavimą, Bavarijos valdžia pareiškė, kad ji daugiau ir kalbėt nebenori nei su vokiečių karo ministriu Gessler'iu, nei su kariuomenės vadu gen. Seckt'u ir pareikalavo, kad šiedu atsistatdyntų. Konfliktas iškart perėjo į atvirą kovą. Bet to dar negana. Seniau visa Vokietijos kariuomenė buvo prisiekusi ne kokiai nors pavienei provincijai, bet visai respublikai. Po konflikto Bavarijos valdžia stovinčiąją Bavarijoje kariuomenę „paliuosavo“ nuo priesaikos Vokietijai ir prisiekdino Bavarijai, ir generolą Lossow'ą paskyrė Bavarijos kariuomenės vyriausiu vadu. Konfliktas dar labiau paaštrėjo. Kitų provincijų valdžios atstovai buvo bandę kaip nors kompromiso keliu sutaikinti Bavarijos ir Berlyno valdžias – visi tie atstovai palaikė Berlyno valdžios nusistatymą, – bet iš to niekas neišėjo. Pagaliau Kahr'as pareiškė, kad abelnai, kol Berlyno valdžioje dalyvauja socialistai, jis su ja nėra pasiryžęs kalbėti. Ir Berlyno, ir Bavarijos spaudoje pasipylė ir vienos, ir kitos pusės tų pačių faktų aiškinimai, kas padėtį dar labiau įtempė. Galų gale Berlyno valdžia atsiumė Bavarijos valdžiai reikalavimą kariuomenę atgal atsiekdinti nuo Bavarijos žemės ir prisiekdinti vėlei valstybei. Šiandie kaip tik turi būti tuo reikalu Bavarijos valdžios posėdis, kuriame bus svarstoma Bavarijos valdžios atsakas Berlyno valdžiai. Nereikia būti dideliu pranašu, kad numanyti, kad tas atsakas bus neigiamas. Tokia yra paviršutinė oficialinė konflikto pusė. Bet ginčo esmė rausiasi kur kas giliau.

Pastaraisiais laikais Bavarijos monarchistų grupėse įvyko tam tikras persigrupavimas. Kas kartą daugiau ir daugiau įgauna įtakos grupė, kuri nori eiti gelbėti Berlyną nuo marksistų ir žydų. Patsai Kahr'as ne kartą viešai pareiškė, kad Bavarija turi būti tasai židiny, kuriame atgimsianti vokiečių tautinė idėja, vokiečių monarchinė idėja, vokiečių militarinė galia. Hitlerio organas jau senai kovoja panaudodamas visas šmeižto ir demagogijos priemones prieš parlamentarizmą. Ir patsai Kahr'as vis arčiau ir arčiau atsistoja ties Hitler'io-Ludendorfo nusistatymu. Esą iš Bavarijos turinti išeiti iniciatyva, kad reviduoti Weimaro konstituciją (dabartinės Vokietijos respublikos konstituciją), kad padėti Vokietijoje naują erą. [...] Kova tarp Bavarijos ir dabartinio Berlyno kabineto – tai kova tarp parlamentarinės minties atstovų ir reakcijos. Jei bavarai sutiktų paleisti Lossow'ą, vadinasi, tuomet turėtų priimti naują apygardos komendantą, kuris, einant dabartine vokiečių konstitucija, esant paskelbtai ypatingai padėčiai visame krašte, turi daugiau galios negu visi Bavarijos ministrai. Bet kol kas Berlynas neturi priemonių bavarus priversti tuojau nusileisti“ (Mucius Scevola, „Vokietijos galas“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-11-24, Nr. 278, p. 4).

- [5] Kalbama apie Saksonijos ir Tiuringijos konfliktą su Bavarijos valdžia. Saksonijoje ir Tiuringijoje susibūrė Bavarijai priešingi kairieji – susivieniję socialdemokratai ir komunistai: „Bavarija tuomet pertraukė su tomis šalimis diplomatinius santykius, atšaukė savo atstovus, uždraudė išvežti į tenai iš Bavarijos maisto produktus. Saksonija atsisakė pripažinti Bavarijos teismo sprendimus ir grūmojo griebtis kitokių priemonių. Tiuringija sutraukė Bavarijos pasieny sustiprintą apsaugą. [...] Tokiu būdu susidarė kaimyninėse žemėse dvi armijos, kurios su dideliu malonumu viena kitą išpjautų“ (Mucius Scevola, „Vokietijos galas“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-11-24, Nr. 278, p. 4).
Balys Sruoga konstatavo: „Tai yra šios dienos liūdna tikrenybė: Vokietija suskilo. Jeigu dabartiniai neramumai ir pavyktų karo jėga nuraminti, vis viena neramumų priežastis dar toli nebūtų pašalinta. Vargas ir alkis kasdien didėja, partinės rietenos kasdien labiau siaučia. Jei pasiliktų koalicijos kabinetas – ginčas su Bavarija nepabaigiamas. Jei vietoj koalicijos stotų kairiųjų diktatūra – karas su Bavarija neišvengiamas. Jei stos dešiniųjų diktatūra – Saksonija, Tiuringija, dar kai kurios šiaurės Vokietijos provincijos – parako sandėlis. Nuo mažiausios kibirkštėlės sproginas gali kilti. [...] Kas svarbiausia, Vokietijoje nebėra vienos bendros valstybinės minties, išgyveno joje gryno kraujo siaurai parapijinę politiką. Kiekvienas traukia į save, kiekvieną nori valdyti, bet niekas klausyti ir pasiaukoti. Vokietija dabar Europoje kaip ekonominis faktoris užima vieną paskutinių vietų. Bet ir kaip politinis faktoris nelabai ką daugiau sveria. Kasdien greitesniu tempu grįžta į viduramžį. Gal ateis metas, kada atsiras vyrai ir vadovai, kurie sugebės pakrikusias dalis sujungti vėlei į vieną organizmą, padaryti vėlei stiprą, sveiką kūną. Bet tam reikalingi metai ir metai, šiuo gi tarpu ji teina viena kryptimi – galutinio pakrikimo ir subyrėjimo kryptimi. Šiaip ar taip, senoji Vokietija jau nebeegzistuoja, mes esame naujos jos gyvenimo epochos angoj“ (Mucius Scevola, „Vokietijos galas“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-11-27, Nr. 280, p. 4).
- [6] Juozas Pronskus (1893–1984), žurnalistas, lietuvių feljetono vienas pradininkų. Nuo 1920 m. dirbo Kauno spaudos biure, be kitų, ir leidinio *Lietuva redakcijoje*. 1922 m. *Klaipėdoje redagavo Prūsų lietuvių balsą*, 1924 m. – Klaipėdos žinias. 1923 m. dalyvavo Klaipėdos krašto sukilime. Minimas Juozo Pronskaus laiškas Baliui Sruogai neišliko.